

Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтын уламжлал, шинэчлэлийн зарим асуудал

ХСИС-ийн ЦС-ийн ЦЭЗТ-ийн ахлах
багш, цагдаагийн хошууч Ш.Чулуун

Цагдаагийн байгууллагаас галт зэвсэг, тусгай хэрэглэж ирсэн эрх зүйн зохицуулалт дор дурдсан байдлаар шинэчлэгдэн боловсронгуй болж ирсэн байна.

Монгол улсын цагдаагийн байгууллага түүхэн уламжлалын хувьд өргөн цар хүрээг хамардаг бөгөөд зарим судлаачдын /Ph/ Д.Таванжин/ үзэж байгаагаар Монголын цагдаагийн түүх, түүний хөгжлийг нилээд эртнээс авч үзсэн байна.

Түүхэн хөгжлийнхөө хугацаанд цагдаагийн байгууллага зорилт, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ зэвсэг тусгай хэрэгслийг чухал хэрэглүүр болгон ашиглаж ирсэн байна.

Зэвсэг, тусгай хэрэгслийг анх Чингис хааны үед их эзэн хааны алтан ургаас бүрддэг Их монгол улсын нийгмийн хэв журам сахиулах, харуул хамгаалалтын алба /хэвтүүл энэ нь шөнийн харуул хамгаалалт/, /босуул энэ нь өдрийн харуул хамгаалалт/ торгон цэрэг, хорчин гэх мэт төрийн цэрэг, цагдаагийн хэрэгцээнд ашиглаж байжээ.

Тухайлбал: Монголын нууц товчоонд бичигдэн үлдсэн байна. Чингисийн алтан ургаас бүрдсэн түүний хамгаалалтын алба зэр зэвсэгээ агсан өдрийг өдөр гэлгүй шөнийг шөнө гэлгүй хараа цавчилгүй хамгаалж байв.¹

Монголын цагдаагийн байгууллага үйл ажиллагаандаа зэвсэг тусгай хэрэгсэл ашиглаж байсан уламжлалын талаар бусад түүхийн дурсгалт бичгүүдэд олонтой бичигдэж үлдсэн ажээ.

Монгол улс манжийн эзэмшлээс чөлөөлөгдсөн үеэс эхлэн цэрэг цагдаагийн үндэсний албатай болж тухайн үед төрийн цагдаагийн байгууллага зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрхэн хэрэглэж байсан, ялангуяа цагдаагийн шинэ түүх эхэлсэн 1921 оны ардын хувьсгал ялснаар манай улсын нийгэм, улс төрийн тогтолцоо шинэчлэгдэж төрийн цагдаагийн байгууллага байгуулагдаж үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн үеийн цагдаагийн байгууллагаас эхлэн өнөөг хүртэл цагдаагийн зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх асуудал нь цагдаагийн захиргааны үйл ажиллагааны арга, хэлбэрт хамаарч хөгжиж ирсэн талаархи түүхийн баримт материалуудыг судалсан юм.

Монгол улсын олноо өргөгдөсний 6 дугаар оны 12 дугаар сарын 30-нд /1916 он/ Богд хаан лүндэн буулгаж төрийн цагдаагийн алба байгуулан "Нийслэл хүрээний тойрон газруудыг цагдан сэргийлэх дүрэм хэмжээ"-г батлан гаргасан бөгөөд уг дүрмийн 3 дугаар зүйлд: "Нийслэл хүрээг цагдан сэргийлэх газрын алба хаагчдад өөр өөрийн тусгай албаны хувцас өмсөж, зэвсэг бариулан цагдан сэргийлнэ", мөн 12 дугаар зүйлд: "Цагдан сэргийлэгчид Нийслэл хүрээний газраа ... цуглагсдын дотор цаазласнаас зөрчиж хэрэлдэн шуугилдах ... муу самуун гэм гаргахад хүргэх аваас ... дарангуйлан зогсоосугай".²

Ардын хувьсгал ялснаас хойшхи үеийн цагдаагийн байгууллагын зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтыг доорхи эрх зүйн актуудад дараах байдлаар тусгасан байна.

1921 оны 07 дугаар сарын 19-нд Засгийн газрын 6 дугаар хурлаар Цагдаагийн асуудлыг хэлэлцэж "Цагдан сэргийлэх байгууллагыг "Цэргийн яамны бүрэлдэхүүнд "Сэргийлэх цэрэг" нэртэйгээр байгуулж зэвсэг хэрэглэх, жагсаал ёслолын цэрэгжүүлсэн сургууль хийлгэж байсан талаар баримт байгаа нь цагдаагийн байгууллагыг байгуулсан цагаас зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хамт хөгжиж ирсний жишээ

¹ Монголын нууц товчоо УБ 2004 он 198 дахь зүйл

² Д.Таванжин. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, түүний хөгжилт УБ.2000 он 12 дугаар тал

ЮМ.

1923 оны 6 дугаар сард батлагдсан "Нийслэл хурээний цагдан сэргийлэх хорооны дүрэм хэмжээ" -ний 21 дүгээр зүйлд: Өдөр шөнийн цаг дор аливаа хүн учир явдал сэжиглэлтэйгээр явах буюу эсвэл буу зэвсэг ба сэжиг бүхий юм зүйлийг авч явахыг сайтар хянан байцааваас зохимой.

22 дугаар зүйлд: Аливаа харилцан хэрэлдэн шуугилдагчид буй аваас даруй ятган тарваас зохимой. Хэрэв хэрэгсэхгүй ноцолдон жанчилдахуй дор хүрвээс даруй барьж, цагдан сэргийлэх хороон дор хүргүүлэн хянан шийтгүүлвээс зохимой.

31 дүгээр зүйлд: Харьат хорооноос морьт явган цагдаа, цэргүүд манаа харуулын зэрэг ноогдсон албыг сайнаар гүйцэтгэж буй үгүйг цаг бүр хянан байцааваас зохимой гэж заажээ. Энэ нь цагдаагийн зэвсэг хэрэгсэл хэрэглэх заалтад хамаарахгүй ч зэвсгийн талаар заасан анхны заалт юм.

БНМАУ-ын 1926 оны 1 сарын 15-ны өдөр батлагдсан "Цагдан сэргийлэх газрын дүрэмд "... зэвсэг бүхий этгээд хууль цаазыг зөрчих, манаж буй объект уруу халдан довтлох үед өөр аргагүй бол цагдан сэргийлэхийн ажилтан зэвсэг хэрэглэхийг зөвшөөрөх ” гэх мэт урд дүрэмд байхгүй заалтууд шинэ зүйл болон орсон байна.³ Мөн уг дүрмийн 9-р бүлгийн 70-р зүйлд зааснаар: Цагдан сэргийлэгчид аливаа цагдан сэргийлэх явдлыг гүйцэтгэхдээ буу зэвсэг хөдөлгөн хэрэглэх боловч юуны өмнө зэвсэг хөдөлгөхгүйг ихэд бодолцвоос зохих тул хэрэв хэрхэх аргагүй онц чухал хэрэг учир тохиолдох аваас буу зэвсэг хэрэглэж болох үндэслэлүүдийг тусгайлан заажээ.⁴

Харин 1928 оны 1 сарын 28-ны өдөр батлагдсан “Цагдан сэргийлэх газрын дагаж явах дүрэм”⁵ -ийн 16 дугаар зүйлд: Харьат цагдаа, цэргийн албыг хаагчид дор винтов ба гар буу, сэлэм зэргийг Цэргийн явдлын яамнаа мэдүүлэн ойлгуулж хэрэглүүлбээс зохимой. **Үүнд нэмэн тэмдэглэх нь:**

Харьяат цагдаа цэргүүд албаны ил буу зэвсэг, хувцас хунар зүйлийг цаг үргэлж арчиж цэвэрлэх ба маш хямгатайгаар хэрэглэх явдлыг цэргийн дүрмийн ёсоор явуулмаас зохимой.

17 дугаар зүйлд: Харьат цагдаа цэргүүд дор улсын суртал ба цэргийн сургууль хийгээд мөн цэргийн хүмүүсийн сахин дагах дүрэм журам зэргийг эрх биш таниулан боловсруулбаас зохих учираа харьяат эрхлэгчдээс эрхлэн удирдах сургаж боловсруулсаар байваас зохимой гэж заасан нь зэвсэг тусгай хэрэгслийн талаар анхлан дүрэмд орсон чухал заалтуудын нэг юм.

Мөн энэ дүрмийн 9 дүгээр бүлэгт⁶ Буу зэвсэг хэрхэн хэрэглэх тухай

52 дугаар зүйлд: Цагдан сэргийлэгчид аливаа цагдан сэргийлэх явдлыг гүйцэтгэх дор буу зэвсгийг хөдөлгөхгүйг ихэд болгоомжилвоос зохихын тул хэрэв хэрхэх аргагүйн онц чухал хэрэг учир тохиолдох аваас буу зэвсэг хэрэглэж болох зүйлүүдийг жагсаасан нь :

Нэг. Аливаа буу зэвсэг бүхий хулгайч, дээрэмчин лүгээ тулалдаж барих,

Хоёр. Аливаа буу зэвсэггүй боловч олноор эсхүл ганц хүн хүчирхэн эсэргүүцэж хэрхэвчээр зогсоох аргагүй хүний амь бие дор аюул хорлол хүргэх этгээд тохиолдох

Гурав. Гяндангаас оргосон буюу хүнд ялтаныг барихуй дор тэд нар эсэргүүцэх буюу гүйцэхгүй дор хүргэх

Дөрөв. Олон хүн бүлэглэж, улсын хууль цаазыг зөрчих бөгөөд буу зэвсэг хэрэглэж эсэргүүцэх

Тав. Аливаа хүмүүс гянданд хоригдож буй ялтаныг суллаж гаргахыг хичээж, албаны манаач, цагдаа цэргүүд дор шууд тулж орох

53 дугаар зүйлд: Цагдан сэргийлэгчид үүнээс дээш заасан зүйлүүд дор буу зэвсэг хэрэглэхүй дор хэргийн байдлыг сайтар хянаж завдан бүхий дор урьдаар мэдээ болгон дээгүүр буудах ба шууд алахгүйгээр хүчин мөхөөхийг хичээвээс зохимой гэж

³ Мөн тэнд 36 дугаар тал

⁴ Мөн тэнд 45 дугаар тал

⁵ Мөн тэнд 52 дугаар тал

⁶ Мөн тэнд 57 дугаар тал

заасан байна.

БНМАУ-ын 1934 оны 02-р сарын 02-ны өдөр батлагдсан "Цагдан сэргийлэхийн тухай дүрэм"-ийн 23-р зүйлд: Цагдан сэргийлэхийн гүйцэтгэх жагсаалын ба захирах тушаах хийгээд аж ахуйн ажилчид нь албан ажлыг цагийг албан тушаалын ялгаврын тэмдэг бүхий тогтмол жагсаалын хувцсыг өмсөхөөс гадна өөр өөрийн тушаал дор ноогдуулсан буу зэвсгийг зүүж явбаас зохино гэсэн нь тухайн үед алба хаагчид зэвсгийг албан үүргээ гүйцэтгэх үедээ ашиглаж байсан байна. **1955 оны 03-р сарын 29-ны өдөр батлагдсан БНМАУ-ын Дотоод явдлын яамны харьяа "Улсын цагдан сэргийлэхийн дүрэм"-ийн 16-р зүйлд:** Улсын цагдан сэргийлэхийг зэвсэг, хувцас, эд хэрэглэгдэхүүн, шинжлэх ухаан техникийн хэрэгсэл зэрэг бусад эд хогшлоор хогшилоор хангах явдлыг Дотоод явдлын яамнаас төвлөрсөн журмаар гүйцэтгэнэ. Морь ба албаны нохойн тоо, тээврийн хэрэгсэл мөн зэвсэг техникийн болон бусад эд хогшлын жагсаалтыг Дотоод явдлын яамны сайдаас тогтооно.⁷ гэж тусгасан байна.

1963 оны 10-р сарын 25-нд батлагдсан БНМАУ-ын "Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм"-ийн 15-р зүйлд: Цагдаагийн алба хаагчийн зэвсэг хэрэглэх үндэслэл журмыг тодорхой заасан байна.⁸ Үүнд:

- Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтан нарын албан үүргээ гүйцэтгэж байгаа үед нь бусдаас бүлэглэх буюу буу зэвсэг, бусад хэрэгслийг ашиглан, илтээр халдан довтолж, амь насанд аюул учруулахад хүрвэл
- Нэг этгээдийн гэмт үйлдэл нөгөө этгээдийн амь насанд нь аюул учруулж байгаа бол
- Баривчлагдсан /насанд хүрсэн/ этгээд харуул хамгаалалтаас оргож зугтаавал тус тус хэрэглэж болно.

Тайлбар: Дээр дурдсан бүх тохиолдолд зэвсэг хэрэглэх нь гэмт үйлдлийг гаргахгүй байлгах талаар бусад бүх бололцоот арга хэмжээг урьдчилан авсны дараа сая хэрэглэж болно. Халдан довтолох аюул нэгэнт өнгөрсөн буюу хэлмэгдэгч этгээдийн амь насанд бодит аюул болж чадахгүй болсны дараа, эсвэл халдан довтолсны хорт уршиг /үхэл/ тохиолдсоны дараа зэвсэг хэрэглэж болохгүй.

"Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм"-ийн 16-р зүйлд: Гэмт хэрэг үйлдсэн буюу нийтийн хэв журам зөрчсөн этгээд засгийн төлөөлөгч болон нийтийн хэв журам сахиулагч хүмүүсийн шаардлагыг биелүүлэхгүй харин онцгой догшин авирлаж, танхай балмад зан гарган аашилбал хуулийг үндэслэн номхотгох цамц, гав, бусад номхотгох аргыг хэрэглэж болно. Улсын цагдан сэргийлэн байгууллага нь мөнгөн хөрөнгө, орон сууц, хувцас хунар, буу зэвсэг, галт хэрэгсэл, холбооны ба тээврийн хэрэгсэлээр Нийгмийн аюулаас хамгаалах яамнаас төвлөрсөн журмаар хангагдана гэж заагдсан байна.

1985 оны 03-р сарын 29-нд батлагдсан БНМАУ-ын "Цагдан сэргийлэх байгууллагын үндсэн үүрэг, эрхийн тухай" БНМАУ-ын АИХ-ын тэргүүлэгчдийн зарлиг гарч түүнд цагдан сэргийлэх байгууллага, алба хаагч зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх талаар томоохон заалт орсон байна. Тодруулбал: БНМАУ-ын АИХ-ын Тэргүүлэгчдийн 1985 оны 96 дугаар зарлигийн 8-р зүйлд: Зөвхөн албадан саатуулж, цагдан хоригдож байгаа буюу захиргааны журмаар баривчлагдсан этгээд хэрцгий догшин авирлах, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтнийг барих, хуяглан хүргэх, гэмт хэрэгтэн оргохыг завдах зэрэг онцгой тохиолдолд гав, номхотгох бусад хэрэгсэл хэрэглэх эрх эдэлнэ гэж заажээ.⁹

Энэ нь зэвсэг тусгай хэрэгслийг онц чухал үед хэрэглэх тухай нарийн дэг журам, эрх зүйн зохицуулалттай байсныг гэрчилж байна. Номхотгох хэрэгслийн жагсаалт, тэдгээрийн хэрэглэх нөхцлийг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлөөс

⁷ Мөн тэнд 82 дугаар тал

⁸ Д.Таванжин. Монголын цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаан эрх зүйг зохицуулалт түүний хөгжилт: УБ:2000 он 92 дугаар тал

⁹ Мөн тэнд 105 дугаар тал

тодорхойлсон журмын дагуу тогтооно.

Мөн **1985 оны 96 дугаар зарлигийн 10-р зүйлд:** Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтан нь улс, нийгмийн хууль ёсны ашиг сонирхол, нийгмийн хэв журам, социалист өмч, иргэдийн амь бие, эрхийг гэмт халдлагаас хамгаалах албан үүргээ биелүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай дор дурдсан онцгой тохиолдолд эцсийн арга хэмжээ болгож зэвсэг хэрэглэх эрхийг тодорхой тусгасан байна.¹⁰ Үүнд:

- Иргэдийн амь бие буюу эрүүл мэндэд шууд заналхийлсэн довтолгооноос түүнийг өөр арга хэрэгслээр хамгаалах боломжгүй бол
- Онц чухал, бусад чухал объектод халдсан зэвсэгт довтолгоог таслан зогсоох
- Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтны амь биед шууд аюул учруулсан, түүнчлэн цагдан сэргийлэх байгууллагын хуяглан хамгаалалтад халдсан довтолгоог өөр аргаар таслан зогсоох боломжгүй бол
- Зэвсэг хэрэглэн эсэргүүцэж байгаа буюу онц аюултай гэмт хэрэг үйлдсэн, мөн урьдчилсан мөрдөн байцаалт, шүүх, хорих газраас оргосон /эмэгтэй болон насанд хүрээгүй хүнээс бусад/ гэмт хэрэгтнийг өөр арга хэрэгслээр барих боломжгүй бол

Зэвсэг хэрэглэсэн тухай бүр протокол үйлдэж прокурорт нэн даруй мэдэгдэнэ.

Зэвсэг хэрэглэх журмыг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлөөс тодорхойлсон журмын дагуу тогтооно.

1985 оны 04-р сарын 26-нд батлагдсан БНМАУ-ын "Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм"-ийн 19-р зүйлд: Албадан саатуулагдаж, цагдан хоригдож байгаа буюу захиргааны журмаар баривчлагдсан этгээд хэрцгий догшин авирлах, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтнийг барих, хуяглан хүргэх, гэмт хэрэгтэн оргохыг завдах зэрэг онцгой тохиолдолд номхотгох тусгай хэрэгсэл хэрэглэнэ. Номхотгох тусгай хэрэгслийн жагсаалт, тэдгээрийг хэрэглэх журмыг Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайд, Улсын прокурорын зөвшөөрснөөр батална гэж заажээ.¹¹

Мөн **БНМАУ-ын "Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм"-ийн 20-р зүйлд:** Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтан нь улс, нийгмийн хууль ёсны ашиг сонирхол, нийгмийн хэв журам, социалист өмч, иргэдийн амь бие, эрхийг гэмт этгээдийн халдлагаас хамгаалах албан үүргээ биелүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай дор дурдсан онцгой тохиолдолд эцсийн арга хэмжээ болгож зэвсэг хэрэглэх эрхийг хуульчлан заасан байна.¹² Үүнд:

- Иргэдийн амь бие буюу эрүүл мэндэд шууд заналхийлсэн довтолгооноос түүнийг өөр арга хэрэгслээр хамгаалах боломжгүй бол
- Сайд нарын Зөвлөлөөс баталсан жагсаалтад заасан онц чухал, бусад чухал объектод халдсан зэвсэгт довтолгоог таслан зогсоох
- Цагдан сэргийлэх байгууллагын ажилтны амь биед шууд аюул учруулсан, түүнчлэн цагдан сэргийлэх байгууллагын хуяглан хамгаалалтад халдсан довтолгоог өөр аргаар таслан зогсоох боломжгүй бол
- Зэвсэг хэрэглэн эсэргүүцэж байгаа буюу онц аюултай гэмт хэрэг үйлдсэн, мөн урьдчилсан мөрдөн байцаалт, шүүх, хорих газраас оргосон /эмэгтэй болон насанд хүрээгүй хүнээс бусад/ гэмт хэрэгтнийг өөр арга хэрэгслээр барих боломжгүй бол

Зэвсэг хэрэглэх журмыг Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамны сайд, Улсын прокурорын зөвшөөрснөөр тодорхойлон батална

1990 оны 10 дугаар сарын 05-ны өдөр батлагдан гарсан БНМАУ-ын

¹⁰Мөн тэнд 105 дугаар тал

¹¹ Мөн тэнд 119 дүгээр тал

¹² Мөн тэнд 121 дүгээр тал

“Цагдан сэргийлэх, Засан хүмүүжүүлэх, хөдөлмөрийн байгууллагын ажилтны үүргээ биелүүлэх баталгааны тухай хууль”-ийн 3 дугаар зүйлд: Цагдан сэргийлэх засан хүмүүжүүлэх, хөдөлмөрийн байгууллагын ажилтан гэмт хэргийг зогсоох, иргэдийн болон өөрийн амь нас эрүүл мэнд, эд хөрөнгийг хамгаалахын тулд бороохой, гав, хүлэг, усан хөөрөг, нулимс асгаруулагч зэрэг тусгай хэрэгсэл түүнчлэн зэвсэггүйгээр бие хамгаалах мэх хэрэглэх эрхтэй гэж заасан байна.¹³

Цагдан сэргийлэх засан хүмүүжүүлэх, хөдөлмөрийн байгууллагын ажилтан үүргээ гүйцэтгэхдээ хэрэглэх тусгай хэрэгслийн жагсаалт, зааврыг БНМАУ-ын Ерөнхий прокурорын зөвшөөрснөөр УЦСЕГ-ын дарга баталж мөрдүүлнэ. Мөн Цагдан сэргийлэх засан хүмүүжүүлэх, хөдөлмөрийн байгууллага тэдгээрийн ажилтнаас бусдад тусгай хэрэгсэл мэхийг үндэслэлгүй буюу буруу хэрэглэсэн тухай гомдол мэдүүлгийг прокурор, цагдан сэргийлэх байгууллагад гаргана гэсэн нь цагдаагийн алба хаагчийн эдлэх эрхийг нь тодорхой зааж өгснөөс гадна үүрэг, хүлээх хариуцлагын арга хэмжээг тусгасан хууль дүрмийн заалт, хэм хэмжээнүүд байсан байна.

Дээрхи хууль тогтоомжуудад цагдаагийн зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хэрэглэж ирсэн талаар үечлэн тусгасан нь цагдаагийн зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалтын хөгжлийн баталгаа болж байна.

1992 онд Монгол улсын шинэ "Үндсэн хууль" батлагдаж түүнд нийцүүлэн **"Монгол улсын цагдаагийн байгууллагын тухай хууль"**¹⁴ шинээр батлагдан гарсан нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөр болоод зогсохгүй эрх зүйн шинэчлэлтийн жишээ болсон юм.

Энэ хууль нь орчин үеийн цагдаагийн байгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны үндсэн зарчим, зорилго, зорилт, үндсэн үүрэг, бүрэн эрх, үйл ажиллагааны эрх зүйн арга хэлбэрийг тодорхойлсон анхны төрөлжсөн хууль болсон бөгөөд цагдаагийн байгууллагын зэвсэг, тусгай хэрэгсэлийн талаар урьд өмнөх хууль тогтоомжуудад байгаагүй тусгай бүлэг, зүйлүүд тусгагдсан нь цагдаагийн байгууллага, алба хаагчаас зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх талаар шинэлэг эрх зүйн акт болсон юм.

Цагдаагийн байгууллагын тухай хуулийн 5-р бүлэгт цагдаагийн байгууллага, алба хаагчийн зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх эрх, тусгай хэрэгслийн төрөл, хэрэглэх үндэслэл журам, ашиглах аргачлал, анхаарах болон хориглох тохиолдлуудыг дор дурдсан байдлаар тусгайлан зохицуулсан байна. **Тодруулбал:**

39 дүгээр зүйл. Цагдаагийн байгууллагын зэвсэг

1. Цагдаагийн байгууллага гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэх алба хаагчиддаа галт зэвсэг олгох, алба хаагчид нь уул зэвсгийг биедээ авч явах эрхтэй.

2. Цагдаагийн байгууллага нь цэрэг, цагдаагийн албанд зориулж үйлдвэрлэсэн нисдэг тэрэг, хуягт тээвэрлэгч, газар уснаа явагч зэрэг тээврийн хэрэгсэл ашиглах эрхтэй.

40 дүгээр зүйл. Галт зэвсэг хэрэглэх

1. Гэмт үйлдлийг өөр арга, хэрэгслээр таслан зогсоох боломжгүй бол цагдаагийн алба хаагч дараахь тохиолдолд галт зэвсэг хэрэглэж болно:

1/ цагдаагийн алба хаагч болон бусад хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй байдлаар довтолсон;

2/ цагдаагийн болон дотоодын цэргийн хамгаалалтад байгаа объект руу нууцаар нэвтрэн орсон, эсхүл зэвсэг хэрэглэн буюу бүлэглэн довтолсон;

3/ хүнийг барьцаанд авсан;

4/ ялтан, цагдан хоригдогч оргосон, хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт сэжиглэгдсэн этгээд зугатсан;

¹³ Мөн тэнд 119 дугаар тал

¹⁴ Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль 1993 оны 12-р сарын 02-нд батлагдсан 8 бүлэг, 53 зүйлтэй хууль юм. Энэ хууль 1994 оны 01-р сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдсөн.

5/ галт зэвсэг, нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагч, хүний амь нас, эрүүл мэндэд ноцтой хохирол учруулж болох бусад зүйлээр зэвсэглэсэн этгээд зэвсгээ хураалгах шаардлагыг үл биелүүлэн эсэргүүцсэн;

6/ хуяглан хүргэж яваа этгээдийг суллахаар зэвсэг хэрэглэн, эсхүл бүлэглэн довтолсон;

7/ хорих,цагдан хорих,баривчлах байранд нийтийн эмх замбараагүй байдал гарч, хүний амь нас, эд хөрөнгөд ноцтой хохирол учрах бодитой нөхцөл байдал бий болсон.

2. Цагдаагийн алба хаагч бололцоотой бүх тохиолдолд галт зэвсэг хэрэглэхийн өмнө урьдчилан сануулна.

3. Галт зэвсэг хэрэглэснээс хүний амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учирсан бол зэвсэг хэрэглэсэн цагдаагийн алба хаагч эмнэлгийн яаралтай тусламж үзүүлэх арга хэмжээ авч захирах даргадаа, дарга нь прокурорт нэн даруй мэдэгдэнэ.

41 дүгээр зүйл. Цагдаагийн тусгай хэрэгсэл, мэх

1. Цагдаагийн байгууллага, алба хаагч гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэхдээ дараахь тусгай хэрэгсэл, мэх ашиглана.

1/ олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл;

2/ нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл

3/ тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгсэл

4/ хамгаалах тусгай хэрэгсэл

5/ самбо, каратэ зэрэг зэвсэггүйгээр тулалдах мэх

6/ албаны нохой.

2. Энэ зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1,2,3-т заасан тусгай хэрэгслийг цагдаагийн төв байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр үйлдвэрлэх, дуурайлган хийх, гадаадаас оруулж ирэхийг хориглоно.

42 дугаар зүйл. Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл

1. Хоёр ба түүнээс дээш хүнд нэгэн зэрэг хэрэглэх боломжтой хэрэгслийг олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл гэнэ.

2. Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэлд дараахь хэрэгсэл хамаарна:

1/ олон хүнд нэг зэрэг нөлөөлөх нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагч;

2/ усан хөөрөг;

3/ утаан хөшиг үүсгэгч

3. Цагдаагийн алба хаагч олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгслийг дараахь зорилгоор хэрэглэж болно:

1/ нийтийн эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох

2/ нийгмийн хэв журмыг бүлэглэн зөрчиж байгааг таслан зогсоох;

3/ байгууллага, иргэдийн мэдэлд байгаа барилга байгууламж, орон байрыг эзлэн авсан, гудамж, замын хөдөлгөөнийг бүслэн хаасныг чөлөөлөх;

4/ хориглон эсэргүүцэж байгаа сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтныг баривчлах;

5/ энэ хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан тохиолдолд.

4. Энэ зүйлийн 3 дахь хэсгийн 1,3-т заасан тохиолдолд олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийн өмнө урьдчилан сануулна.

43 дугаар зүйл. Нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл

1. Нэг хүнд нөлөөлөх хэрэгслийг нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл гэнэ.

2. Нэг бүрийн тусгай хэрэгсэлд дараахь хэрэгсэл хамаарна:

1/ гар, хөл, хурууны гав

2/ хүлэг, ороох цамц;

3/ резинэн бороохой;

4/ цахилгаан бороохой;

5/ нулимс асгаруулагч, амьсгал боогдуулагчаар цэнэглэсэн буу,

шүршүүр;

6/ резинэн ба хуванцар сумтай буу.

3. Цагдаагийн алба хаагч дараахь тохиолдолд нэг бүрийн тусгай хэрэгслийг хэрэглэж болно:

1/ цагдаагийн алба хаагчийн хууль ёсны шаардлагыг зориуд биелүүлээгүй, эсхүл эсэргүүцсэн;

2/ сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтныг хуяглан хүргэх;

3/ цагдаагийн алба хаагчийн амь нас, эрүүл мэндэд аюултайгаар эсэргүүцэж болох сэжигтэн, яллагдагч, ялтанг баривчлах;

4/ энэ хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг, 42 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан тохиолдолд;

44 дүгээр зүйл. Тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгсэл

1. Тээврийн хэрэгслийг зогсоох зорилгоор ашиглах зориулалттай төхөөрөмжийг тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгсэл гэнэ.

2. Тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгслийг дараахь тохиолдолд хэрэглэж болно:

1/ хүний амь нас, эрүүл мэндэд учирч болох бодит аюулыг таслан зогсоох шаардлага тулгарсан;

2/ сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан өөрөө жолоодон зугатсан, эсхүл тийм этгээдийг тээвэрлэн зугатсан;

3/ тээврийн хэрэгслийг зогсоох талаар цагдаагийн алба хаагчийн тавьсан хууль ёсны шаардлагыг үл биелүүлэн зугатсан.

3. Энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн 1,2-т заасан тохиолдолд тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгсэл хэрэглэх боломжгүй бол галт зэвсэгт хэрэглэн, эсхүл ачааны автомашин болон бусад зүйлээр хаалт тавьж тээврийн хэрэгслийг албадан зогсоож болно.

45 дугаар зүйл. Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх заавар, хамгаалах тусгай хэрэгслийн жагсаалтыг батлах

1. Галт зэвсэг, бүх төрлийн тусгай хэрэгсэл хэрэглэх зааврыг улсын ерөнхий прокурортой зөвшилцөн цагдаагийн төв байгууллагын дарга батлана.

2. Хамгаалах тусгай хэрэгслийн жагсаалтыг цагдаагийн төв байгууллагын дарга батална.

46 дугаар зүйл. Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийг хориглох

Хүүхэд болон жирэмсэн болох нь илэрхий мэдэгдэж байгаа хүмүүст дор дурдсанаас бусад тохиолдолд галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэхийг хориглоно:

1/ энэ хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д заасан тохиолдолд;

2/ галт зэвсэг хэрэглэж довтолсон, буюу эсэргүүцсэн;

3/ нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал бий болсон буюу бүлэглэн довтолсон үед оролцсон хүмүүсийг дотор нь ялгах боломжгүй онцгой тохиолдолд гэж тус тусд нь ялгамжтай байдлаар заасан юм.

Мөн энэ хуулийн 5-р бүлгийн 45-р зүйлийн 1-р хэсэгт заасны дагуу Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга Ерөнхий прокурортой зөвшилцөн баталсан 1994.03.31-ний өдрийн 75-р тоот тушаалын 1-р хавсралтаар батлагдсан "Цагдаагийн тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх заавар"-ыг цагдаагийн байгууллага, алба хаагч нь үйл ажиллагаандаа ашиглан ирсэн ба улмаар цагдаагийн албанд мөрдөгдөх журам /стандарт/-ыг боловсронгуй болгох ажлын хүрээнд уг заавар нь хүчингүй болж 2010.04.02-ны өдөр Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга Монгол улсын ерөнхий прокурортой зөвшилцөн баталсан 173-р тоот тушаалын 1-р хавсралтанд заагдсан галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх заавруудыг өнөөдрийг хүртэл цагдаагийн байгууллага, алба хаагч үйл ажиллагаандаа мөрдөн ажиллаж байна. Уг тушаалд дараах байдлаар кодлож оруулсан байна. Үүнд:

- Галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, мэх хэрэглэх заавар /код- 233/
- Галт зэвсэг хэрэглэх заавар /код- 234/

- Нэг бүрийн тусгай хэрэгсэл хэрэглэх заавар /код- 235/
- Олон хүнд нөлөөлөх тусгай хэрэгсэл хэрэглэх заавар /код- 236/
- Тээврийн хэрэгсэл албадан зогсоох тусгай хэрэгсэл хэрэглэх заавар /код- 237/
- Зэвсэггүйгээр тулалдах мэх хэрэглэх заавар /код- 238/
- Албаны нохой хэрэглэх заавар /код -239/

Цагдаагийн алба хаагчаас хуулинд заасан үндэслэл бүхий нөхцөл бий болсон тохиолдолд галт зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хэрэглэх бөгөөд энэ эрхээ хэрэгжүүлэхдээ тухайн алба хаагчаас тусгай хэрэгслийг зөв хуулийн хүрээнд хэрэглэх, эрхээ хэтрүүлэхгүй байлгах зорилгоор дээр дурдагдсан зааврууд батлагдан гарсан юм. Учир нь хуулинд заасан галт зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хэрхэн яаж хэрэглэх аргачлал, юун дээр анхаарах ёстойг нь заавраар зохицуулж өгсөн байдаг.

Дүгнэлт

Цагдаагийн байгууллага нь түүхэн хөгжлийнхөө явцад өөрийн хүнд бэрх зорилт, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ шаардлагатай тохиолдолд зэвсэг тусгай хэрэгслийг хэрэглэн ирсэн бөгөөд тухайн цаг үеийнхээ нийгмийн нөхцөл байдалтай уялдан цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой хууль тогтоомж, эрх зүйн актууд шинэчлэгдэн улам боловсронгуй болж ирсэн байна.

Үүнийгээ дагаад цагдаагийн байгууллага, алба хаагчаас зэвсэг, тусгай хэрэгслийг хэрэглэх эрх зүйн зохицуулалт, үндэслэл журам өөрчлөгдөн шинэчлэгдэж олон улсын жишигт нийцсэн зэвсэг, тусгай хэрэгслийг цагдаагийн байгууллага албандаа ашиглаж байна. Зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх нь гэмт хэрэг, захиргааны зөрчилтэй шууд холбоотой өөр арга хэрэгслээр түүнийг зогсоох боломжгүй үед хийгддэг, хүний эрх, эрх чөлөөг ихээр хөнддөг онцгой арга хэмжээ юм.

Иймд цагдаагийн алба хаагч нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэхдээ хуулинд заасан галт зэвсэг, тусгай хэрэгсэл хэрэглэх үндэслэл бүхий нөхцөл нэгэнт бий болсон тохиолдолд түүнд тохирсон хүчийг хэрэглэх нь эрхээ хэтрүүлэхгүй байх баталгаа нь болж байна.